

Vašků, Vladimír

K otázce individuálního stylu v listinách Václava II. a Václava III.

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1960, vol. 9, iss. C7, pp. [75]-94

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102128>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR VAŠKU

K OTÁZCE INDIVIDUÁLNÍHO STYLU V LISTINÁCH VÁCLAVA II. A VÁCLAVA III.

Adekvátnost Sicklovy metody srovnávání písma a stylu pro český diplomatický materiál z údobí před nastoupením Václava II. na trůn byla přes různé pochybnosti již mnohokrát prokázána, v poslední době zvláště v pracích prof. Šebánka a dr. Duškové.¹ Na ně je třeba nyní navázat a vyzkoušet, zda, resp. jakým způsobem, lze ony metodické postupy, které se plně osvědčily při zpracovávání starší listinné látky, aplikovat na listiny Václava II. a III. Tímto směrem je nezbytné zaměřit několik sondážních záběrů, které musejí být vykonány proto, aby na jejich základě mohl být později narýsován diplomaticky fundovaný celkový obraz kanceláře posledních dvou Přemyslovců. Jedním z takových zkušebních vrtů chce být předkládaná studie, jejíž zpracování bylo usnadněno tím, že se mohla opřít o četné dílčí výsledky, které byly na brněnském pracovišti pomocných věd historických již dříve vytěženy z listin Václava II., zejména z prvních let jeho vlády, kdy působili v panovnické kanceláři mistr Jindřich, známý již z dob Přemysla II., a protonotář Velislav.

•

Poté, co grafické i stylistické dílo Jindřichovo a v podstatě i Velislavovo se již podařilo postihnout,² čeká na své zpracování po stylistické stránce obsáhlá skupina listin Václava II. i Václava III., psaných vesměs písařem, jehož prof. Šebánek označil siglou „Venceslaus 5“ (dále jen V 5) a jehož pak bezpečně ztotožnil s královským protonotářem Petrem, synem Angela de Pontecurvo.³ Jeho život a působení, pokud je bylo možno rekonstruovat prostředky v podstatě nediplomatickými, tj. z přímých zmínek v listinách a ostatních pramenech, jsou v literatuře již běžně známy;⁴ zde nám postačí jen několik nejdůležitějších údajů.

Petr se stal protonotářem českého oddělení královské kanceláře⁵ na sklonku roku 1289, kdy se jeho jméno poprvé objeví ve formuli datum per manus,⁶ a od té doby je v této formuli jmenován ve Václavových listinách pro příjemce v Čechách až do července 1297. Tehdy totiž dochází k důležité změně v úradě kancléře: po předčasně zemřelém Janovi, nevlastním králově bratru,⁷ který se vlastní kancelářské činnosti neúčastnil, nastoupil v létě roku 1297 na uprázdněné místo obratný diplomat a znamenitý lékař, basilejský biskup Petr z Aspeltu;⁸ ten začal všechny listiny vyšlé z kanceláře opatřovat svým jménem, takže protonotář Petr Angeli, stejně jako protonotář moravského oddělení Jan ze Sadské, z dpm. formule mizí. Že však nadále v kanceláři působil, vyplývá jednak ze

zmínek v nekrálovských listinách,⁹ jednak — a to především — ze Šebánkova grafického rozboru, a jak uvidíme níže, vyplyne to i z rozboru stylistického. Když pak na podzim v roce 1304 Petr Aspelt — směřuje v předvečer válečné srážky Václava II. s Albrechtem Habsburským s diplomatickým posláním ke králi francouzskému — opustil Čechy, aby se do nich hrou osudu v době přemyslovské již nevrátil,¹⁰ chybí od té doby v panovníckých listinách až do smrti Václava II. dpm. formule vůbec.¹¹ Teprve za vlády Václava III. se znovu pravidelně setkáváme s dpm. formulí, v níž — poprvé po osmi letech — bývá opět jmenován Petr Angeli, zprvu s titulem protonotáře, od května 1306 pak s titulem kancléře.¹² Toto povýšení bylo projevem obzvláštní přízně mladického krále, jemuž se stárnoucí Petr Angeli dovedl obratně vlichotit, aby ve skutečnosti prosazoval u dvora pochybné zájmy panské skupiny.¹³ Ostatně Petr měl značný vliv již i u Václava II., v jehož královské radě zasedal,¹⁴ a dovedl se přitom náležitě postarat i o svůj vlastní prospěch. Výstižně jej charakterisoval Susta jako „klerika . . . v hromadné výnosných obročí zvláště vynikajícího“, který dosáhl „celého věnce kanonikátů skoro všech kapitol, v nichž vliv českého krále měl platné slovo“.¹⁵

Nebylo by účelné sledovat na tomto místě Petrovy osudy v období po vymření Přemyslovců.¹⁶ Zdrželi jsme se náčrtem jeho životní kariéry pouze proto, že z toho, co jsme slyšeli o Petrově vlivném postavení u královského dvora, vyplývá důležitý předpoklad pro zkoumání jeho individuálního listinného stylu: jak je již dnes známo z prací Šebánkových a Duškové,¹⁷ významní královští notáři sice často listiny, které stylisovali, ne vždy sami i psali, avšak — a to nás v našem případě především zajímá — ty listiny, které vlastnoručně psali, vždy sami i stylisovali, tj. nikdy nepsali podle cizího diktátu. Máme-li tedy již prof. Šebánkem vytvořen grafický obraz Petrova působení v kanceláři, je nutno se pokusit o vystižení charakteristiky jeho stylu nejprve právě na listinách jeho rukou psaných. Jedině tak se vyhneme možným omylům: jsou diktátoři málo obratní, kteří v listinách více nebo méně opakují, nanejvýš jen nepatrně obměňují stále tytéž své oblíbené obraty, avšak známe i diktátory stylisticky neobyčejně pohotové a ti dovedou od listiny k listině rozrůžňovat svůj styl natolik, že leckdy nevíme, máme-li před sebou styl téže osoby či jde-li o diktát skladataleů několika, zejména když naopak zase různí notáři jsou si stylisticky často navzájem velmi blízcí. Při takových pochybnostech bývá spolehlivou základnou právě totožnost písařské ruky; podaří-li se na této bezpečné půdě určit s plnou jistotou stylistickou individualitu toho kterého notáře, teprve potom se můžeme — takto vyzbrojeni — odvážit hledat jeho styl i v listinách, jež mu graficky nepřísluší. A netřeba ani připomínat, že k vystižení podstaty stylu jednoho a téhož notáře zdaleka nestačí rozbor pouze jeho vlastních výtvorů, nýbrž že je nevyhnutelné též srovnávání s dílem jiných notářů. To umožní odlišit individuální přínos stylisátorů od obecných zvyklostí doby; přitom však mějme na zřeteli, že jednotliví diktátoři se často navzájem různí ve způsobu, jakým těchto dobových „loci communes“ používají.

Než zanechme již teoretických úvah a obraťme svou pozornost k vlastnímu dílu Petra Angeli. Jeho rukou (= V 5) je bezpečně psáno celkem 42 listin (počítáme-li i dvojí vyhotovení)¹⁸ Václava II. a III. pro různé příjemce.¹⁹ Jejich časové rozpětí sahá od jara 1291 (jako protonotář je však, jak víme, Petr doložen už koncem roku 1289) až do ledna 1306. Jsou dvojího typu: listiny prvního typu jsou uvozeny panovníkovým jménem s devoční formulí a intitulací a mají arengu;

listiny druhého typu začínají náslovným „Nos“ (Nos Wencezlaus, dei gracia rex . . .) a jsou bez arengy, na intitulaci navazuje hned promulgace a i jinak jsou celkově prostší.²⁰ Seznam listin je tento:

I. S arengou:

a) Listiny Václava II.

1. 1291 března 23. Opava; pro klášter sedlecký — osvobození různých nemovitostí od dávek; Reg II, č. 1538;
2. 1291 června 23. Praha; pro klášter doksanský — schválení šlechticova darování; Reg II, č. 1545;
3. 1291 července 23. Praha; pro klášter sedlecký — osvobození určitých statků od tzv. osady; Reg II, č. 1548;
4. 1292 ledna 1. Praha; pro pražského biskupa Tobiáše — schválení šlechticova prodeje; Reg II, č. 1561;
5. 1292 ledna 1. Praha; pro pražského biskupa Tobiáše — udělení tržního práva; Reg II, č. 2806;
6. 1292 ledna 10. Hradec; pro klášter sedlecký — osvobození určitých statků od tzv. osady; Reg II, č. 1563;
7. 1292 dubna 21. Praha; pro klášter postoloprtský — vynětí vsi z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1573;
8. 1292 srpna 13. Praha; pro pražského biskupa Tobiáše — darování poloviny vsi; Reg II, č. 1586; dva exempláře;
9. 1297 října 10. Poděbrady; pro klášter chotěšovský — vynětí z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1767;
10. 1298 ledna 10. Brno; pro klášter tepelský — potvrzení²¹ listiny Přemysla I. (CDB II, č. 368); Reg II, č. 1777;
11. 1298 ledna 11. Brno; pro klášter tepelský — vynětí z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1780;
12. 1298 dubna 9. Olomouc; pro kostel v Nové Cerekvi — darování ročního platu z lánu; Reg II, č. 1793;
13. 1298 května 30. Praha; pro klášter herburský v Brně — darování patronátního práva; Reg II, č. 1802;
14. 1298 července 27. Praha; pro johanity — konfirmace vlastní (Václava II.) listiny vydané v době před korunovaci (Reg II, č. 1319); Reg II, č. 2812;
15. 1298 srpna 24. Kohren(?); pro kostel pražský — rozsouzení sporu mezi kostelem pražským a pražskými měšťany; Reg II, č. 1814;
16. 1299 dubna 6. Brno; pro klášter sedlecký — vynětí z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1832;
17. 1301 dubna 28. Praha; pro tři Florentány — darování domu a mlýnů v Brně; Reg II, č. 1880.

b) Listiny Václava III.

18. 1305 listopadu 17. Praha; pro Hartléba, řečeného Zendila — darování dvou vsí; Reg O;
19. 1306 ledna 4. Praha; pro Hartléba z Boskovic — darování vsi; Reg O.

II. Bez arengy:

a) Listiny Václava II.

20. 1292 července 3. Praha; pro klášter vyšebrodský — darování statků; Reg II, č. 1581;
21. 1293 května 30. Praha; pro klášter henrychovský v Polsku — vzeší do ochrany; Dipl. Clarae Tumbae, č. 41;
22. 1293 října 4. Praha; pro klášter želivský — konfirmace listiny Václava I. (CDB III, č. 43); Reg II, č. 1627;
23. 1295 srpna 11. Praha; pro praž. biskupa Tobiáše — darování statků; Reg II, č. 1692;
24. 1295 listopadu 29. Praha; pro klášter sedlecký — darování urč. platu; Reg II, č. 1697;
25. 1296 srpna 25. Praha; pro Mikuláše Klariciova — darování rychty v Českých Budějovicích; Reg II, č. 1724;
26. 1296 srpna 25. Praha; pro špitál sv. Františka v Praze — schválení koupě od šlechticů; Reg II, č. 1725;

27. 1297 července 22. Pirna; pro klášter tišnovský — králova resignace ve sporu s klášte-rem o patronátní právo kostela sv. Petra v Brně; Reg II, č. 1761;
28. 1298 dubna 9. Olomouc; pro kostel ve Vojanovicích — schválení měšťanova darování; Reg II, č. 1792;
- 28a. 1298 srpna [6.—12.] Praha; pro římského krále Albrechta — souhlas s právním počí- nem Albrechtovým stran říšských práv vztahujících se ke statkům kostela kostnického; Reg O;²²
29. 1298 května 17. Praha; pro olomouckého biskupa Dětřicha — schválení resignace bo-leslavského kostela na moravské desátky; Reg II, č. 1799;
30. 1298 prosince 23. Praha; pro Oldřicha a Hartléba z Boskovic — renovace darování hory (formou quasikonfirmace předkorunovační listiny, pravděpodobně úředně zničené);²³ Reg O;
31. 1299 ledna 15. Praha; pro klášter chotěšovský — schválení směny se šlechticem; Reg II, č. 2757;
32. 1299 dubna 6. Brno; pro klášter sedlecký — konfirmace vlastní předkorunovační listiny (Reg II, č. 1562); Reg II, č. 1833;
33. 1299 srpna 1. Praha; pro Dětocha z Třebelovic — smír s ním; Reg II, č. 1841;
34. 1300 března 8. Brno; pro město Litoměřice — snížení výše berně; Reg II, č. 1853;
35. 1300 dubna 19. Zbraslav; pro míšeňské biskupství — přijetí Drážďan, dvou hradů a lesa v léno; Reg II, č. 1858 = Reg IV, č. 1918;
36. 1302 července 15. Sadská; pro klášter vyšebrodský — darování patronátního práva; Reg II, č. 1929;
37. 1305 dubna 20. Praha; pro komorníka Vitlína z Olomouce — zastavení vsi; Reg II, č. 2027.

b) Listiny Václava III.

38. 1305 srpna 8. Praha; pro markrabata braniborská — slib stran Pomořan; Reg II, č. 2051;
39. 1305 listopadu 3. Praha; pro klášter sv. Jiří na pražském Hradě — quasikonfirmace listiny Václava II. (Reg II, č. 2038); Reg II, č. 2058;
40. 1306 ledna 9. Praha; pro biskupa pražského Jana IV. — rozsouzení sporu se šlechticem; Reg II, č. 2070.

Při stylistickém rozboru vyjdeme ze skupiny první, jednak proto, že arenga je všeobecně považována za formuli, v níž se může stylistická individualita nejvíce projevit, jednak proto, že v listinách této skupiny je i jinak (především na začátku narace) hodně rétorických obrátů.

Arengy téměř všech Petrových listin mají sice určité společné rysy, avšak tato spojitost je spíše myšlenková než slovní a frazeologická.

Nejlépe to objasní několik příkladů. Listiny č. 13 a 16 mají v arenze velmi podobné, téměř stejné myšlenky, které lze ve stručnosti vyjádřit asi takto: Č. 13: Udílením darů řeholníkům si vysloužíme spásu naší duše. Č. 16: Péčí o klid řeholníků si vysloužíme život věčný. Jak rozdílně však znějí ve své slovní formě, vyplývá už i z těchto českých výtahů a ještě ná- zorněji vynikne rozdíl v originále:

Č. 13

Cum personis religiosis deo sub regulari ha- bitu famulantibus beneficia grata tribuimus, nobis ad anime nostre salutem proficere fir- miter arbitramur.

Č. 16

Religiosorum quieti sub dicione nostra de- gencium, ut divinis possint liberius vacare serviciis, tanto libencius accurate consuli- mus, quanto per hoc firmiter credimus a deo, qui est bonorum dator, eterne vite premia promereri.

Kromě „religiosis(-orum)“, „deo“ a „firmiter“, z nichž ovšem lze těžko něco vyvozovat, tu není nic slovně společného. Je sice pravda, že rozdílnost první arengy je zčásti podmíněna věčným obsahem listin (v č. 13 jde o donaci — proto „beneficia... tribuimus“, v č. 16 o exempci z pravomoci provinciálních úředníků — proto „quieti... consulimus“ a „divinis... liberius vacare serviciis“), ale druhá část — myšlenkově vlastně stejná — svědčí dostatečně o diktátorově smyslu pro variace.

Podobně je tomu u dvojice listin č. 4 a 5, jejichž základní myšlenka praví, že — rádi vyhovujeme (tj.: my král) prosbám našich věrných; nadto obě listiny jsou datovány téhož dne a jsou určeny témuž příjemci. V originálním slovním oděni znějí arengy takto:

Č. 4

Iustis fidelium nostrorum precibus libenter favorem benivolum impertimur.

Č. 5

Annuimus libenter nostrorum votis fidelium, quos in conspectu nostro probata fidelitas et operosa devotio prerogativa favoris precipui dignos reddunt.

Společná jsou oběma arengám pouze tři slova (libenter, fidelium a favorem, resp. favoris), která přitom ani netvoří souvislou frázi, nýbrž jsou porůznu roztroušena. Za charakteristické pro Petrův styl je nikterak považovat nemůžeme, neboť se zcela běžně vyskytují i u jiných notářů. Dokonce celý počáteční obrat listiny č. 5 nalezneme v listině z r. 1284,²⁴ diktované Jindřichem: „(peticioni prefate) libenter annuimus“.

Tak bychom mohli v sestavování podobných arengových dvojic i početnějších skupin pokračovat. Uvedme však jen několik nejvýraznějších příkladů: Listiny 1, 3 a 7 se shodují v myšlence, že král chová svou náklonnost sice ke všem poddaným, přece však především k řeholníkům; počáteční úsek myšlenky je v každé listině různě odstíněn, takže se tím vysvětluje i výrazová variabilita, zato druhá část je stejná. Přesto však v originále vypadají arengy takto:

Č. 1

Cum nihil magis aut melius possidere quam bene donata credamus, non numero, non pondere nec ulla nisi accipiencium estimacione regalis munificencie beneficia perpendentes, illis ea decencius et consulcius arbitramur exhibenda personis, quas nobis probate conversacionis religio et regularis observancie merita recommendant.

Č. 3

Licet ad omnes exuberancia regalis nostre clemencie pios gerat et liberales affectus, illos tamen uberioribus consolari consuevit beneficiis nostra serenitas, quos sibi devota commendat religio et regularis approbat observancia discipline.

Č. 7

In exaudiendis liberaliter nostrorum fidelibus precibus excellencie nostre benignitas consuevit semper se facilem exhibere, sed illorum liberalius tenetur votis occurrere, qui per sancte religionis habitum, cui favor debetur non modicus, et honeste conversacionis obsequium, quo liberius deo vacant, in conspectu nostro promociōnis benigne digni favoribus commendantur.

I když je zde již situace příznivější, přece jen vzájemné shody jsou dosti hubené (srov. kurzívu). Přiradíme-li pak k této trojici arengu listiny č. 17, která v obdobné myšlence pouze na místo řeholníků staví mimořádně zasloužilé věrné poddané, je rozdíl ve výrazivu ještě větší: „Etsi ex regie liberalitatis clemencia debeamus fidelium nostrorum obsequia grate munificencie premiis compensare, illos tamen amplioribus tenemur premiare graciis eisque liberalius beneficia elargiri, qui propriis postpositis negociis nostris die noctuque invigilant serviciis et fideliter beneplacitis obsecuntur.“

Tím spíše se pak stylisticky odchyľují ty arengy, které se sice celkovému rámci oněch myšlenek, o nichž byla řeč, v zásadě nevyvíkají, které však je poněkud odlišně obměňují (č. 2, 6, 8, 11, 15).²⁵

Zajímavá je arengová trojice listin č. 9, 18 a 19. Listiny č. 18 a 19 jsou myšlenkově naprosto totožné (Odměňováním našich věrných je podněcujeme k ještě větším službám a sebe proslavujeme), náplň č. 9 je sice poněkud odchylná (Péčí o klid a svobody řeholníků sebe proslavujeme a u boha si vysluhujeme dary věčné), avšak všechny tři souvisejí spolu nápadně svou větnou stavbou:

Č. 9: *DUM* personis deo sub regulari habitu famulantibus libertates concedimus ipsisque ab officialium secularium diversis variisque vexacionibus quietis tranquille commoda procuramus, *ET* apud homines nominis nostri fama conrescit *ET* apud deum premia consequi speramus eterna.

Č. 18: *DUM* nostrorum servicia grata fidelium, qui nostris obsequiis diligenter invigilant nostrisque beneplacitis fideliter obsecuntur, condigne retribucionis premiis compensamus, *ET*

ipso per hoc ad serviendum nobis fidelius prompiciores efficitur ET nominis nostri famam laudabilius ampliamus.

Č. 19: *DUM* bene meritis fidelibus nostris, qui erga celsitudinem nostram se placida servitorum exhibitione nostri prerogativa favoris et gratie dignos reddunt, munificencie nostre dexteram liberaliter aperimus, *ET* per hoc ipsi fervescunt semper ad servicia nostra fidelius *ET* nominis nostri famam laudabilius ampliamus.

V zásobě slov a obrátů je tu však opět velmi málo společného. Pomineme-li č. 9 vůbec, pak v č. 18 a 19 nalezla bohatě rozvinutá myšlenka stejné vyjádření pouze v závěrečné části.

Jedinou výjimkou mezi Petrovými arengami je dvojice listin č. 10 a 14. Poprvé — a u Petra také naposled — se stejným myšlenkám dostává téže slovní formy:

Č. 10

Suggestit nobis innata benignitas, ut supplicum preses, quas iusticia promovet et vigor equitatis informat, ad exaudicionis gratiam favorabiliter admittamus.

Č. 14

*Suggestit nobis innata benignitas, ut supplicum vota, que iusticia promovet et vigor equitatis informat, ad exaudicionis gratiam favorabiliter admittamus.*²⁶

Hledání stejného nebo alespoň podobného slovního vyjádření pro tytéž, resp. velmi příbuzné myšlenky se tedy, s výjimkou č. 10 a 14, ukázalo v arengách v podstatě neúspěšným. Bylo by snad lákavé považovat za charakteristické pro Petruv styl nikoli společnou formu, již jsme nenalezli, nýbrž právě myšlenky, jejichž společný jmenovatel existuje nad veškerou pochybnost. Avšak tato domněnka neobstojí, jakmile rozšíříme svůj obzor za hranice okruhu listin Petrem psaných a tedy i stylisovaných. Tu shledáme, že ony myšlenky naprosto nejsou dílem Petrovým, nýbrž že jde o dobové středověké výtvořky, s nimiž se setkáváme i v listinách stylisovaných jinými notáři. Tak Jindřich a Velislav běžně užívají myšlenky péče o fěholníky,²⁷ častý je u nich typ, s nímž jsme se setkali v č. 1, 3 a 7,²⁸ mnohdy promlouvá král ústy Jindřichovými o vyslyšení prosb věrných poddaných, o životě věcném i světské slávě,²⁹ o odměňování zásluh,³⁰ obměnu myšlenky čísel 10 a 14 nalezneme u Jindřicha rovněž,³¹ stejně jako u Velislava myšlenku arengy č. 5³² a u Jindřicha myšlenku č. 6.³³ Tyto myšlenky jsou, pravda, u Jindřicha a Velislava slovně většinou odlišné od Petrových, z toho však nic podstatného nevyplývá, víme-li, že sám Petr se jen zcela výjimečně vyjadřuje v různých svých listinách stejně nebo alespoň obdobně.

Rovněž se nelze téměř vůbec zachytit ve způsobu Petrovy větné stavby, tj. zejména v postavení vět řídicích a vedlejších a v používání spojek a částic, i když některá spojení působí velmi výrazně a zdánlivě pro Petra charakteristicky, jako užití přípusťkového spojení typu „licet — tamen illos“ v č. 3, „cum — illis“ v č. 1, „etsi — illos tamen“ v č. 17, rozlučovací „— sed illorum“ v č. 7 nebo již výše vytknutá sestava „dum — et — et“ v č. 9, 18 a 19 nebo spojení „quanto — tanto“ v č. 16.³⁴ Potíž je jednak v tom, že žádné z těchto spojení se nevyskytuje ve větším počtu listin; jednak v tom, že všechna nalezneme i v listinách diktovaných Jindřichem nebo Velislavem.³⁵

Sledujme nyní dále, zda je možno charakteristiku Petrova stylu postihnout nikoli ve vyjádření oněch dlouhých myšlenkových celků, jak jsme se o to celkem bezvýsledně pokoušeli výše, nýbrž spíše ve vyjádření kratších úseků a zejména jednotlivých obrátů, a to bez zřetele na ony výše sestavené dvojice a trojice areng. Předem ovšem vylučuji ze zkoumání reverenční obraty (jako např. „excellencie nostre benignitas“, „srenitas nostra“, „regalis nostra clemencia“ a „munificencie nostre gracia“ atd.), neboť ty se v našich královských listinách vyskytují obecně už od dob notáře Otakara 5;³⁶ totéž platí o používání rétorických komparativů u adjektiv a adverbí (graciosius, benignius, diligencius apod.); a podobně zkresleného výsledku bychom dosáhli, kdybychom upjali svou pozornost pouze na jednotlivá slova, protože více než rozsah slovní zásoby nám může o individuálním stylu říci způsob, jak je jí používáno, jak jsou slova kombinována.

Při podrobnější prohlídce však zjistíme, že pokud arengy listin po stránce slovně-frazeologické něco vůbec spojuje, pak jsou to velmi často právě jen jednotlivá slova. Vyčerpávat všechny doklady není v rámci tohoto článku dobře možné; uveďme proto jen ty nejcharakterističtější z nich. Vezmeme-li např. v úvahu obrat z č. 2 „(ad ea) graciosum facilius inclinamus affectum“, zjistíme sice, že všechna slova kromě „inclinamus“ (které je u Petra — alespoň v této formě — pouze v této listině) nalezneme porůznu i v jiných Petrových listinách, avšak nikdy už v tomto nebo aspoň nepatrně obměněném seskupení; „nejbližší“ je obratu z listiny č. 3, kde zní „pius gerat et liberales affectus“, což je ovšem, po pravdě řečeno, příbuznost opět spíše myšlenková než slovní. A stejně je tomu i s dalším úslovím z č. 2 „affectu-

osiolem assensum graciosius et carius adhibemus“, přičemž první a poslední slovo již u Petra nenajdeme a slovo „carius“ pouze ve změně formě („honesta conversacio facit caros“ — č. 7). Další obrat v č. 2 „per que speramus regi regum et domino dominancium efficacius complacere“ se u Petra „opakuje“ pouze ve formě „apud deum premia consequi speramus eterna“ (č. 9) a při jisté benevolenci můžeme vidět „podobnost“ i v č. 16: „firmiter credimus a deo... eterne vite premia promereri“. Třeba ovšem říci, že u Jindřicha nalezneme obdobu mnohem bližší: „per que regi regum... complacentes“³⁷ a „conantur... Domino complacere“³⁸ Obrazně řečeno, Petr většinou po vytvoření jednoho stylistického díla rozbourá celou stavbu na jednotlivé kameny a střípky, z nichž některé úplně odhodí, ze zbylých pak vytváří novou mozaiku, naprosto odlišnou od předchozích. Jasně to vynikne, uvědomíme-li si, jak sice mnohých slov dosti často používá, ale zpravidla pokaždé v jiném seskupení. Několik příkladů: accurate: accurate super indempnitatibus providemus (č. 8); tanto libencius accurate consulumus (16);

affectus: viz výše v uvedených příkladech;

arbitrare: illis ea decencius et consulcius arbitramur exhibenda personis (1); nobis ad anime nostre salutem proficere firmiter arbitramur (13);

conversacio: probate conversacionis religio (1); honeste conversacionis obsequium (7);

invigilare: divinis laudibus die noctuque laudabiliter et constanter invigilant (13); qui nostris obsequiis diligenter invigilant (18); nostris die noctuque invigilant serviciis (17); ut eo liberius cultibus divinis invigilent (14);

libenter: libenter favorem benivolum impertimur (4); libenter iura servemus illesa (15); libenter favoris gratiam impendimus (11); annuimus libenter nostrorum votis fidelium (5); libentissime applicamus (6); libencius... regula specialitatis astringimur (15); libencius accurate consulimus (16);

meritum, meritus: propter... laudabilia merita (7 — z narace); regularis observancie merita recommendant (1); devocionem erga nos et merita (1 — z narace); devocione et meritis inclinati (6 — z narace); bene meritis fidelibus nostris (19);

votum: supplicium vota (14); illorum liberalius tenetur votis occurrere (7); annuimus libenter nostrorum votis fidelium (5).

Sluší se poznamenati, že leckterá z uvedených spojení bychom v obměně našli i u Jindřicha nebo Velislava.³⁹

Spojení, která se v arengách různých listin opakují, se u Petra vyskytují také, avšak ponejvíce jen dvakrát nebo nejvýše čtyřikrát. Necháme-li stranou arengy č. 10 a 14 (viz výše na str. 80), jsou to některá spojení slov „dignus“ a „favor“: „prerogativa favoris precipui dignos reddunt (5); digni favoribus commendantur (7); digna favoribus sunt censenda (15); prerogativa favoris et gratie dignos reddunt (19)“⁴⁰; dále — jak plyne z č. 5 a 19 — i obrat „dignos reddunt“ a seskupení kolem substantiva „prerogativa“ (srov. rovněž č. 5 a 19), přičemž toto substantivum měl v oblibě i Jindřich.⁴¹ Za plně charakteristický pouze pro Petra možno považovat známý nám již závěr arengy listin č. 17 a 18, znějící shodně „nominis nostri famam laudabiliter ampliamus“, dále pak též dvojici společný obrat „fideliter beneplacitis obsecuntur“ a obraty jako „regularis observancie merita recommendant“ (1); „regularis approbat observancia discipline“ (3); „sancte religionis habitum“ (7); „personis deo sub regulari habitu famulantibus“ (9, 13); „sub regularis habitus observancia Domino famulantibus“ (11); patří sém rovněž spojení slovesa „(re)commendare“, jak na ně bylo upozorněno při otisku celých areng č. 1, 3 a 7.

Nutno přiznat, že z areng jsme pro výraznou charakteristiku stylu Petra Angeli vytěžili velmi málo, a to ještě jen z menšiny listin.^{41a}

Poměrně více shod se vyskytuje v naraci, konkrétně na jejím počátku, bohatém často na rétorická rčení, třebaže dojem získaný rozbořením areng ani tu nedozná podstatných změn, a to proto, že jen málo z těchto rčení je přímým individuálním přínosem Petrovým.

Tak již obraty typu „graciosa consideracione pensantes (1), devocione cognita et pensata (3), diligenti consideracione pensantes (5), considerantes attente (13, 15), diligencius attendentes (17, 19), attenta consideracione pensantes (18)“ nalézáme jen s nepatrnou obměnou u mistra Jindřicha: „diligencius attendentes (Reg II, č. 1427),⁴² considerantes attente (Reg II, č. 1356), provida deliberacione pensantes (Reg II, č. 934), considerato et evidenter cognito“ (Reg II, č. 1460). Časté je u Petra „supplicacionibus benignius (benigne) inclinati (4, 7, 8, 14, 16); zde jsme již na bezpečnější půdě, alespoň při srovnávání se stylem Jindřichovým a Velislava-

vovým, u nichž se v této podobě tento obrat vůbec nevyskytne⁴³ (poněkud podobné je pouze Velislavovo „devotis precibus inclinati“).⁴⁴ Nejisté by bylo však spoléhat na obraty „grata et fidelia ac accepta servicia“ (18), „servicia grata fidelium“ (tamtéž), „grata devocionis obsequia“ (5), neboť — nehledě k jejich řídkému výskytu u Petra — u Jindřicha nalezneme „grata et utilia servicia“ (Reg II, č. 1360), „continua ac fidelia servicia“ (Reg II, č. 1451), „devota placidaque... obsequia“ (Reg II, č. 1018). Naproti tomu nenarazíme u Jindřicha ani u Velislava na spojení slov „obsequium“ nebo „servicium“ se substantivem „promptitudo“, jak je má Petr: „fidelium serviciorum promptitudinem“ (19); „continuum obsequiorum promptitudinem“ (17); avšak pouhé dva případy nám nejsou mnoho platny. Škoda také, že své velmi charakteristické (neznámé v této jednotné podobě u Jindřicha a Velislava) přechodníkové vazby „ac volentes eum (eos, eas, ipsum atd.) propterea (propter hoc) prosequi graciose“ použil Petr jen v pěti případech (5, 13, 17, 18, 19).⁴⁵

Jedenadvacetičlennou skupinou listin bezarengových není třeba se v této souvislosti zvláště zabývat, protože pokud mají naraci, je ve většině případů prosta řečnických ozdob. Častěji se vyskytne pouze „supplicacionibus (precibus) benignius (favorabiliter) inclinati (annuentes)“ — např. č. 23, 28, 29, 33, 34; je-li pak tento obrat složen ze slov v závorkách, nelze jej vůbec odlišit např. od Jindřichova „precibus favorabiliter annuentes“.⁴⁶ O jiných obratech, které se však vyskytnou jen výjimečně, platí přesně totéž, co jsme slyšeli o naraci listin arengových,⁴⁷ a výše načrtnutý obraz stylistické nejednotnosti a neurčitosti nedozná žádných změn.

Pokud se týká promulgace skupiny první (arengové), není ani tu jednotlicího prvku pro větší počet listin a tak se setkáme s několika typy; podle incipitu jsou to a) Noverint, b) Sciant, c) Quocirca, d) Propterea (Eapropter). Příznačné pro Petra je, že pouze ve dvou případech se opakuje doslova (ve dvojicích 13—16 a 17—19), jinak však promulgace nejrůzněji i v rámci jednotlivých typů obměňuje⁴⁸ a dvakrát ji dokonce vůbec vynechal (8, 12).⁴⁹ Promulgace listin bezarengových jednak většinu uvedených typů zachovává, vypouští jen spojky,⁵⁰ jednak přináší některé další variace⁵¹ a maří tak dále naše úsilí o nalezení společných prvků.

Disposice bývá zpravidla považována za úsek, v němž individuální styl nemá takřka žádnou možnost se uplatnit. Proto ji zatím pomineme, abychom se k ní však později vrátili.

Koroborace je u Petra formulí poměrně nestereotypnější;

její základní tvar ve všech 40 listinách⁵² zní: „In cuius rei testimonium presentes litteras (presens privilegium) (exinde) fieri et sigillis nostris (po korunovaci: maiestatis nostre) iussimus (mandavimus) communiti (roborari)“. Avšak jen zdánlivě jsme zde na bezpečné půdě: v č. 2, 15 a 32 následuje za slovem „testimonium“ doložka „et robur perpetuo valiturum“, což je ovšem charakteristický znak převážné většiny koroborací Jindřichových. I kdybychom tento obrat ze stylu Petrova vyloučili jako náhodný cizí prvek, vyvstane nám další poříz: Jindřich používá totiž občas (celkem osmkrát) koroborace, která „robur perpetuo valiturum“ neobsahuje a která i jinak se neliší od základní koroborace Petrovy.⁵³ Nadto lze Petrovo vybočení pozorovat ještě ve třech případech: v č. 5 — „testimonium et cautelam“ (s obdobou se setkáváme i u Jindřicha),⁵⁴ dále v č. 6 — „presens privilegium sibi dari mandavimus... roboratum“ a konečně v č. 30, kde je obvyklé „fieri“ nahrazeno infinitivem „scribi“.

A tak, když i koroborace, tento na první pohled jediný bezpečný záchytný bod pro stylistické postižení Petra Angeli, zklamala, co vyplývá z dosavadního výkladu? Odpověď je bohužel celkem jednoduchá: Kdyby našich 19 listin — a pro 21 listin bezarengových to platí tím více — nebylo vesměs psáno touž rukou, stěží bychom z nich dovedli jen podle diktátu utvořit jednu skupinu. Takto jsme sice poznali, jak těžko osoba dovede rozmanitě měnit svůj styl a jak

se na druhé straně často až k nepoznání stýká s jinými diktátory, avšak nevalný je výsledek naší hlavní snahy: nepodařilo se nám totiž vyzbrojit se náležitě k tomu, abychom se mohli odvážit rozpoznávat s plnou jistotou Petrův styl i v těch listinách, které nejsou jeho dílem po stránce grafické; v nich je nutno předpokládat jak další variační odchylky a výkyvy,⁵⁵ tak i zase další loci communes, používané i Jindřichem a Velislavem, resp. dalšími dosud neznámými notáři. Existuje pak vůbec záruka, že s oním poměrně nepatrným počtem obrátů, které jsme výše označili za charakteristické pro Petra,⁵⁶ vystačíme?⁵⁷ Nebylo by pak vůbec lepší mluvit v době Václava II. o „kancelářském stylu“, v němž diktátorova individualita zaniká, jsouc pevně spoutána zvyklostmi panovnické kanceláře a doby? Domněnka je lákavá, zejména když uvážíme, že v této době zřejmě silně působil vliv formulářových sbírek, jejichž sestavitelem byl pravděpodobně zmíněný již mistr Jindřich. Nicméně není radno vzdávat se úsilí o postizení individuálního stylu, dokud jsme ještě nevyčerpali všechny možnosti a prostředky.

Do dosavadního hledání charakteristických stylistických prvků v díle Petra Angeli nebyla vědomě zahrnuta dispoice jakožto formule, v níž rétorická dovednost a osobitost je zatlačena do pozadí snahou po přesné právníkové formulaci. Tento názor na dispoici oprávněně vyplynul ze zkušeností s listinami z dřívějších období (u nás zhruba do počátečních let vlády Přemysla II.), a pokud neobsahovala tu a tam přece jen některé ozdobné prvky, nebyla jí vcelku věnována pozornost; nebylo toho ostatně ani třeba, neboť k prokázání stylické totožnosti, resp. odlišnosti ve starších listinách zcela postačí rozbor ostatních částí listiny. Jak je tomu však s dispoicí v našem období, to nechť objasní další řádky.

Vlastní zkoumání dispoiční formule vyžaduje dvou předpokladů: a) nelze srovnávat dispoice všech listin vcelku, nýbrž je nutno listiny rozdělit na skupiny podle věcného obsahu, např. na donace, exempce, konfirmace atd.; b) není dobře možné srovnávat *celé* dispoice, zejména nikoli ty části, jejichž formulace je přímo podmíněna konkrétní situací a jež jsou proto v každém jednotlivém případě jiné; budeme si všimát především *formálního jádra* dispoice, tj. slovního seskupení kolem dispoičního slovesa.

Nejjednodušší skupinu tvoří po věcné stránce Petrovy listiny č. 7, 9, 11, 16; obsahují vynětí klášterů, resp. jejich statků a poddaných, z pravomoci provinciálních úředníků. Jejich dispoiční jádro zní:

č. 7: „(villam eorum cum hominibus... a iurisdictione... officialium Cubitensium) *eximimus et exemptam ac liberam esse volumus in perpetuum de gracia speciali*“;

č. 9: „de speciali gracia *eximimus et esse volumus in perpetuum liberos et exemptos*“;

č. 11: „*eximimus et eximimus de gracia speciali*“;

č. 16: „de speciali gracia *eximimus et esse volumus liberos et solutos*“.

Stylistická jednota je tu zcela evidentní (s jistou výhradou u č. 11), což ještě vynikne při srovnání s exempčními listinami Jindřichovými.⁵⁸

Reg II, č. 909: „(omnia bona...) talis *gaudere volumus gracia libertatis* (videlicet, ut omnes... ab... beneficiariorum iurisdictione sint liberi et immunes...)“;

Reg II, č. 1308: „*gaudere volumus qualibet immunitate*“;

Reg II, č. 1322: „*gaudeat iure, privilegio, libertate*“;

Reg II, č. 1360: „*eadem gaudeat libertate*“;

Reg II, č. 1377: „quoniam volumus, quod... plene atque perpetuo *sollacio gaudeant libertatis, eximimus de nostre plenitudine potestatis et statuimus, ut omnino libertate fruantur...*“;

Reg II, č. 1511: „eo libertatis honore gaudere volumus“;

Reg II, č. 1517: „libertate frui debeant et gaudere“;

Dipl. Cl. Tumbae, č. 40: „eo iure et libertate . . . fruitur et . . . est fretum (sic)“.

Způsob Jindřichova vyjádření je tedy výrazně odlišný od způsobu Petrova. Přesto však nelze zapřít některé znepokojující jevy: část dispozice citované již Jindřichovy listiny, Reg II, č. 1377 („eximimus . . .“), se blíží Petrově dispozici č. 11 (viz výše) a podobně se od ostatních Jindřichových listin odchyľuje v dispozici jiná jeho listina, totiž Reg II, č. 1375 (opět: „eximimus . . .“).

Jinou věcnou skupinou jsou listiny na osvobození od určitých povinností a zatížení, jako různých dávek (Petr — 1, 34), tzv. osady (3, 6) nebo od tzv. lovkého^{58a} (Jindřich — Reg II, č. 1451). Shoda mezi dispozicemi Petrových listin 1, 3 a 6 je nesporná:

č. 1: „liberaliter eximimus et graciose reddimus absolutos“;

č. 3: „ex favoris et gracie speciali affectu in perpetuum reddimus absolutos“;

č. 6: „graciose perpetuo reddimus absolutos“.

Rozdíl proti citované Jindřichově listině není však již tak markantní jako v prvé skupině; jádro této listiny je „reddimus et facimus perpetuo liberos et immunes“. Rozpaky pak působí Petrova listina č. 34, která se obratem „eadem . . . in solucione collecte *quadeant libertate*“ k nerozeznání blíží exempčním dispozicím Jindřichovým, jak jsme je již výše poznali.

Listin donačních je sice značný počet, avšak stylová jednota jak u Petra, tak zejména u Jindřicha je — aspoň na první pohled — mizivě malá, resp. (lépe řečeno) působí obtíže hledat v jejich dispozicích něco individuálně charakteristického.

Uveďme jen několik příkladů z listin diktovaných Jindřichem, u něhož pozorujeme nadto i kolísání mezi perfektem a presentem dispozičního slovesa: „conferimus possidendam, tenendam et habendam libere, pacifice et quiete“ (Reg II, č. 1349); „ad habendum, tenendum et utfruendum perpetuo . . . conferimus liberaliter et largimur (Reg II, č. 1451); ex certa nostra sciencia concedimus et ex liberalitate nostra largimur (Reg II, č. 1423); assignamus ex certa nostra sciencia possidendam (Reg II, č. 1455); conferimus graciose (Reg II, č. 1462); liberaliter concedimus et concessa presentis privilegii testimonio . . . confirmamus (Reg II, č. 1488); contulimus et dedimus . . . in perpetuum libere possidendos (Dipl. Cl. Tumbae, č. 40); concessimus perpetuo (libere) possidenda (Reg II, č. 1375, 1302, 1323); dedimus ex certa nostra sciencia et fecimus assignari (Reg II, č. 1377)“.

Podobné, nepřiliš odlišné a navzájem stejně rozmanité příklady bychom mohli citovat i z listin Petrových.⁵⁹ Je to však zbytečné, neboť přes zdánlivou jak nesourodost, tak i prolínání mezi oběma diktátory vyvstane po podrobnějším prozkoumání přece jen dosti podstatný rozdíl mezi Jindřichem a Petrem: z celkem třinácti donací, které Petr stylisoval, se ve dvanácti připojuje ke gerundivu (jehož používání je ovšem zcela obecné) substantivum nebo zájmeno označující příjemce listiny, a to prostřednictvím předložky *p e r*, např. *per eum* (eos, ipsum, abbatem atd.) *possidendum*,⁶⁰ u Jindřicha se s tím zato nesetkáme ani v jednom případě.

V listinách konfirmačních stylisuje Petr dispoziční jádro v podstatě vždy stejným způsobem, avšak — a v tom je potíž — v zásadě se tu neliší od diktátu Jindřichova; u obou protonotářů lze dispozici převést na základní tvar „*ratum et gratum habentes, confirmamus*“, resp. „*ratum et gratum habemus et confir-*

mamus“.⁶¹ Bezpečné rozlišení Petrova a Jindřichova stylu v konfirmacích spočívá však na formulí, v níž se konstatuje nezávadnost potvrzované listiny, totiž „Erat autem privilegium ipsum non abolitum, non abrasum, non cancellatum nec in aliqua parte sui viciatum.“ I když jde o obecně dobovou frázi, je pro nás důležité, že Jindřich jí (jen s bezvýznamnými variacemi) použil ve všech svých konfirmačních listinách, zatímco Petr ani jednou.

Velmi početná je u Petra (stejně jako u Jindřicha) skupina listin, v nichž se z královské autority schvalují právní počiny osob níže postavených.⁶² Při posuzování jejich *disposic* se nemáme téměř vůbec čeho zachytit; ve své nejčastější podobě se totiž neliší od *disposic* listin konfirmačních a *eo ipso* tu není podstatného rozdílu mezi Jindřichem a Petrem. Pokud se přece jen naleznou v Jindřichových listinách obraty, které se nevyskytnou u Petra (a naopak), děje se tak jen sporadicky a nelze jich tedy užít jako spolehlivého měřítka pro určení autora pro všechny listiny nebo aspoň pro jejich většinu.⁶³

U listin týkajících se sporů (15, 27, 33, 40) nelze rozbor *disposic* provádět, protože jejich díkce je příliš ovlivněna konkrétním průběhem sporu a jeho výsledkem. Rovněž by nemělo smyslu zabývat se těmi listinami, které jsou svým obsahem u Petra ojedinělé (21, 35, 37, 38).

S výjimkou listin schvalovacích (a ovšem listin zmíněných v předchozím odstavci) se tedy vcelku podařilo v Petrově stylisaci *disposic*, resp. jejich jader, zachytit jednotný ráz podle věcných skupin a v převážné většině i vytknout tímto způsobem rozdíly vůči listinám diktovaným mistrem Jindřichem. Bylo by však unáhlené pokládat nyní rozbor *disposice* za jediný a zcela bezpečný prostředek k rozpoznávání různých stylistických individualit, neboť výjimky, s nimiž jsme se setkali, varují před paušalisováním. Nicméně při ústrojně aplikaci může *disposice* prokázat velmi cenné služby, mnohdy právě tam, kde ostatní části listiny dávají výsledky jen nejisté.

Dosud nám *disposice* významně pomohla při rozlišování Petrova stylu od stylu Jindřichova. Rozeznáme však touto metodou Petrovo dílo od diktátu notářů dalších? K pokusu zvolme skupinu listin Václava II., jimž jsou společně tři okolnosti: a) jsou psány písařem, jehož proř. Šebánek označil siglou „Venceslaus 4“;⁶⁴ b) jsou určeny buď přímo moravskými příjemcům nebo se aspoň týkají moravských statků; c) v jejich *dpm.* formulí je jmenován mistr Jan, probošt ze Sadské, královský protonotář moravský. Listin je celkem devět:

A. 1291 února 26. Olomouc; pro město Litovel — udělení práva kupovat šlechtické statky;⁶⁵ Reg II, č. 1533 = CDM IV, č. 294;

B. 1291 dubna 10. Olomouc; pro město Olomouc — osvobození od placení cla a vynětí z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1539 = CDM IV, č. 296;

C. 1292 ledna 29. Brno; pro johanity v Meilberku — schválení právního počinu šlechticova; Reg II, č. 1565 = CDM IV, č. 300; 2 exempláře;

D. 1292 února 27. Brno; pro město Znojmo — vynětí z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1567 = CDM IV, č. 301;

E. 1292 března 13. Brno; pro město Brno — udělení práva svobodně volit konšely a vynětí z pravomoci zemského soudu; Reg II, č. 1569 = CDM IV, č. 303;

F. 1293 února 25. Brno; pro město Brno — darování cla; Reg II, č. 1605 = CDM IV, č. 312;

G. 1293 dubna 27. Praha; pro klášter želivský — osvobození od placení cla (při dovážení potravin z klášterních statků nacházejících se na Moravě); Reg II, č. 1609 = CDM IV, č. 316; z dvou exemplářů je rukou N 4 psán pouze ex. A₁;

H. 1294 června 22. Praha; pro klášter loucký — schválení koupě; Reg II, č. 1654 = CDM V, č. 10;

K. 1298 června 18. Praha; pro klášter zábrdovický — udělení tržního práva a vynětí z pravomoci provinciálních úředníků; Reg II, č. 1804 = CDM V, č. 95.

Jaká je tu situace po stylistické stránce? A a B jsou si velmi blízké; nápadná je u obou listin zejména počáteční stavba: začínají náslovným „Nos“, za nímž následuje promulgace, v obou listinách podobná — toho typu, s nímž jsme se setkali jen s nepatrnou obměnou u Petra,⁶⁶ za promulgací není umístěna, jak bychom očekávali, narace, nýbrž arenga, za ní druhá promulgace⁶⁷ a teprve potom narace. Podobně jako první promulgace vykazuje souvislosti mezi A a B i arenga: téměř shodně zní v obou listinách fráze „de innata nobis clemencia (v B: benignitatis nostre clemencia) super multiplicandis devotorum nostrorum (v B: fidelium nostrorum) commodis ac (v B: et) profectibus“; obratu A „inherere more solito affectemus“ odpovídá v B „solito intendamus affectu“; v obou nalezneme slůvko „efficacius“. V naraci A zejména „ipsos persequimur clementer“ se blíží obratu B „eos volentes propterea munifice gratie favoribus prosequi“.

Z uvedeného nesporně vyplývá, že A i B jsou dílem jednoho a téhož diktátora. Obtížnější již je zjistit, kdo je tímto diktátorem, tj. zda jde o styl některého nám již známého (stylisticky) notáře Václavovy kanceláře, nebo setkáváme-li se zde s osobou dosud neznámou. Mnohé důvody by se zdály svědčit pro možnost prvou. Tak rčení „innata nobis benignitatis nostre clemencia“ upomíná na Petrovo „nobis innata benignitas“ (10 a 14); přímo typický je pro Petra uvedený obrat listiny B „volentes — prosequi“ (5, 13, 17, 18, 19), stejně jako „supplicationibus benignius inclinati“ (B; Petr — např. č. 4, 7 aj.) nebo „obsequiorum promptitudo“ (B; Petr — 17, 19), „efficacius“ (A, B; Petr — 2, 15). Naproti tomu „commodum et profectum“ (A, B) se najde u Jindřicha (Reg II, č. 1423), „opinamur“ (A) je rovněž u Jindřicha (Reg II, č. 1345) a stejně je tomu s užitím málo obvyklého slovesa „allicere“ (B; Jindřich — Reg II, č. 711). A tak bychom mohli pokračovat, přičemž počet obrátů z A a B (i ostatních listin psaných V 4) u Jindřicha, Petra nebo Velislava nenalezitelných by byl poměrně velmi malý. Vrcholem rozpaků je koroborace: v B se v ní setkáme s obratem „robur firmiter valiturum“, který se vyskytuje i u Petra, typický je však, jak víme, zejména pro Jindřicha; v A je „robur perpetuo duraturum“, což je zase nejvýraznější znak stylu Velislavova.⁶⁸

Dokázali jsme, že styl všech tří nám již známých notářů se v A i B projevuje; víme-li však, jak se všichni svým dílem často až k nepoznání stýkají, je nemožné rozhodnout se bezpečně — pokud se týká diktátu A a B — pro jednoho z nich. Úmyslně byla zatím ponechána stranou dispoice, čímž se názorně ukázalo, jak je možno bloudit při jejím prezírání v královských listinách na sklonku přemyslovského období. Rozhorem ostatních listin psaných písařem V 4 by se toto poznání jen utvrdilo; pouze snaha uchránit čtenáře záplavy citátů nás vede k tomu, abychom obraz načrtnutý na základě A a B dále — co do kvantity — nerozšiřovali, neboť kvalitativně by stejně nedoznal podstatných změn.⁶⁹

Obraťme konečně tedy svou pozornost k dispoici. Osvobození od placení cla zní v B „(a solucione thelonei in Luthouia) perpetuo *absolvimus*“, zatímco Petr, jak víme, užívá spojení „*reddimus absolutos*“⁷⁰ a Jindřich „*reddimus liberos et immunes*“. Stejného slovesa je použito v listině G, týkající se rovněž celní svobody: „*eximimus et absolvimus graciose*“. Vynětí z pravomoci úředníků netvoří na rozdíl od Petra a Jindřicha samostatnou věcnou skupinu (pokud se týče podstaty vyjádření), nýbrž vystačuje se zde s výrazy, kterých bylo použito pro stanovení celních svobod; v B (jde o další část dispoice) zní: „(ab . . . iurisdictione . . . officialium . . .) *eximimus graciose*“ (srov. s tím výše dispoicí G); D: „(a iurisdictione . . . beneficiariorum) *absolvimus graciose*“.

Již tyto tři listiny (B, G, D) svou dispozicí napovídají, že jsme byli na scestí, když jsme vyslovili možnost, že V 4 je písař pišící podle diktátu buď Petrova nebo Jindřichova, resp. Velislava. Zde jde zcela jasně o dílo dosud neznámého autora; a připojíme-li k výše konstatovaným rysům společným celé skupině [totiž: a) týž písař, b) táž osoba v dpm. a c) moravské záležitosti] jako další skutečnost týž diktát, můžeme jej se značnou dávkou pravděpodobnosti ztotožnit s protonotářem moravského oddělení panovnické kanceláře — Janem ze Sadské.

Zda je třeba k jeho diktátu přiřadit i obě schvalovací listiny, totiž C a H, není snadné rozhodnouti na základě dispozice. Setkáváme se tu s podobnými problémy jako u listin Petrových a Jindřichových tohoto druhu. Nadto jediný obrat, který je dispozicím C a H společný, tj. „presentis scripti patrocinio“ (nehledíme-li ovšem ke zcela obecnému „ratam et gratam habemus“) se přesně v této podobě najde v Petrově dispozici č. 14 a v jiné souvislosti (v arenze) v č. 8 a 15. Bylo by však patrně unáhlené soudit i v C a H na Petruv styl jen podle uvedené fráze. Dispozice nás tu tedy zklamala právě ve chvíli, kdy bychom její pomocí nejméně potřebovali: C i H jsou totiž bez arengy a narace postrádá rétorických obrátů, takže se zde není čeho zachytit. Avšak z nepříjemných nesnází nás nečekaně vyvede jiná formule — koroborace, a to nejen u C a H, nýbrž u všech listin naší grafické skupiny,⁷¹ a poskytne další pomoc i u těch z nich, kde jsme dosud vystačili s dispozicí: přes zdánlivou rozmanitost (viděli jsme ji konkrétně v A a B) jsou všechny koroborace listin, které psal V 4, navzájem spjaty stejným koroboračním slovesem „fecimus“. Janovo autorství C i H je tak potvrzeno, neboť — jak víme — Petr, Jindřich a Velislav užívají buď „iussimus“ nebo „mandavimus“.⁷² Pomocí tohoto klíče, ukrytého v koroboraci, určíme Janův styl i v listinách A a E, kde kromě toho se osvědčí i srovnání dispozic,⁷³ a rovněž v listině F. V grafické skupině V 4 je sice F jedinou donací, avšak Janův diktát vykazuje i Václavova donační listina pro kostel krakovský z 13. června 1294,⁷⁴ která je písařsky poněkud odlišná. Nemá arengu, z naračních obrátů nelze nic určitého vyvodit, zato její dispozice „(eidem episcopatu Cracouiensi) de speciali gracia et liberali munificencia nostra imperpetuum liberaliter conferimus et donamus“ plně odpovídá dispozici F: „(eisdem civibus nostris) liberalitae munifica in perpetuum liberaliter conferimus et donamus“. Potvrzením Janova stylu je dále „fecimus“ v koroboraci a jeho jméno v dpm. formuli.

U listiny K, která nám ještě zbývá, je třeba předeslat, že když ji prof. Šebánek zařadil do grafické skupiny písaře V 4, učinil tak pouze s výhradou, neboť její ruka se od písma listin A—H nepatrně liší.⁷⁵ Tato pochybnost nalezneme plnou odezvu i v rozboru stylistickém: Již koroborační sloveso „iussimus“ vylučuje možnost Janova diktátu, který jsme zatím dokázali ve všech listinách psaných rukou V 4, a dispozice nám s plnou jistotou dokazuje, že neznámý jinak písař tu psal podle diktátu nikoli snad Janova, nýbrž Petrova. Prvá část dispozice, kde se uděluje tržní právo, se téměř doslova shoduje s dispozicí Petrovy listiny č. 5, týkající se rovněž tržního práva,⁷⁶ a část druhá, v níž jde o vynětí z pravomoci moravských úředníků,⁷⁷ má stylisaci Petrových exempčních listin 7, 9 a 16, čímž se zároveň výrazně liší od exempcí Janových B a D. Zbývá jen dodat, že listina K stylisací *ostatních* formulí, především arengy a narace, neskýtá bezpečných prostředků k zjištění svého autora, nejsouc nadto psána rukou známého již notáře, jak o tom byla řeč výše v poznámce 57.

Postižení charakteristických znaků Janova diktátu, které se — zároveň s vyloučením K — podařilo zachytit, je názornou ukázkou toho, jak při vyšetřování

individuálního stylu, je třeba se uvarovat mechanického postupu, jímž bychom mohli leckdy své výsledky ochudit. Mám na mysli zejména ten fakt, že koroborace, která selhala při pokusu odlišit jí styl Petrův od Jindřichova, se stává neocenitelnou pomocnicí při poznávání stylu Janova, doplňující a často převládající význam rozboru dispozice.

Jestliže však v listinách diktovaných Janem ze Sadské přece jen koroborace tvoří (jakožto stylový charakterizační prostředek) dvojici s dispozicí, pak pro protonotáře Velislava je vůbec jediným poznávacím znamením. Již prof. Šebánek a dr. Dušková zjistili, že Velislavův diktát je možno odlišit od diktátu Jindřichova nejvýrazněji jen slovem „duraturum“ v koroboraci.⁷⁸ Zde možno dodat, že takto jej lze rozpoznat i od stylu Petra Angeli. Rozlišení mezi Velislavem a Janem umožní rovněž koroborace, avšak nikoli slovem „duraturum“ (které — jak víme — je v koroboraci Janovy listiny A), nýbrž slovesem „iussimus“ nebo mandavimus“ (na rozdíl od Janova „fecimus“). Rozbor dispozice se ve Velislavových listinách neosvědčí: Ze dvou exemplí se prvá nerozezná od exemplí Jindřichových, druhá pak nápadně odpovídá jedné exempli Petrově,⁷⁹ konfirmační listiny lze sice většinou odlišit od Petra, avšak od Jindřicha jen nejlépe⁸⁰ a konečně donace se někdy blíží stylu Janovu.⁸¹

*

Základní otázku tohoto článku, totiž zda v listinách Václava II. a III. existuje ještě individuální styl, lze na základě onoho nepřilíš rozsáhlého okruhu listin, jimiž jsme se zabývali, zodpovědět jen částečně. I když se podařilo styl jednotlivých diktátorů odlišit, nesmíme zapomínat, že jsme se mohli v převážně většině případů opřít o totožnost písarské ruky. A jestliže jsme byli nuceni spatřovat projevy stylové individuality nikoli především v rétorických obrazech arengy a narace, nýbrž v podstatě jen v dispozici a koroboraci, svědčí to o velké změně listinného stylu ve srovnání se staršími obdobími. Víme-li pak dále, že i dispozice leckdy selže (např. ve schvalovacích listinách) a že i koroborace není vždy spolehlivá (např. při srovnávání Petrova diktátu s Jindřichovým), můžeme označit dobu posledních dvou Přemyslovců za údobí, kdy stylistické hranice mezi různými diktátory jsou sice ještě rozeznatelné, avšak často jen mlhavě, neboť se začínají již pozvolna stírat; situace je pak navíc komplikována tím, že jeden a týž notář v různých listinách svůj styl mnohdy velmi mění. Taková je tedy prozatímni pracovní hypotese; do jaké míry je správná, to ověří teprve další bádání, při němž bude nutno se zabývat nejen všemi ostatními listinami Václava II. a III. (mimo jiné půjde též o to, zda se známí nám diktátoři uplatnili ještě v dalších listinách), nýbrž zejména také otázkou příjemeckých vyhotovení v této době, stejně jako otázkami stylu listin nekrálovských vydavatelů a obsáhlým souborem problémů dalších.

P o z n á m k y

¹ Pro období vlády Václava I. nejnověji v práci *Panovnická a biskupská listina v českém státě doby Václava I.* (Rozpravy ČSAV 1960; o tisku), pro prvých patnáct let vlády Přemysla II. zejména v *Kritickém komentáři k moravskému diplomatáři* (Praha 1952).

² Protonotářem Jindřichem se zabývá S. Dušková ve studii otištěné v tomto sborníku. Poznátky týkající se díla Velislava nebyly dosud publikovány; jsou uloženy v brněnském semináři paleografie a diplomatiky.

³ Rukou V 5 je totiž podle Šebánkova zjištění psán protokol o volbě děkana pražské kapituly z 1. června 1302 (*Reg II*, č. 1922) a — což je nejdůležitější — vlastnoruční podpis Petra Angeli, který byl zároveň vyšehradským kanovníkem, na této listině. Blíže o tom viz J. Šebánek — S. Dušková, *Česká listina doby přemyslovské*, Sborník archivních prací VI (1956), č. 1, str. 162. Faksimile listiny je v *ZfSDG V* (1941—1942), u str. 48.

⁴ Srov. zejm. J. Emler, *Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II. und die aus derselben hervorgegangenen Formelbücher* (Abhandlungen d. kön. böhm. Ges. d. Wiss., VI. Folge, 9. Band), Praha 1878, str. 44—45, zejména však 47—52; J. Šusta, *České dějiny II*, 1 (Praha 1935), str. 468, 512, 541, 668—671, 747, II, 2 (Praha 1939), str. 21, 34, 99, 157, 166, 246, 250, 251; E. Hanke-Hajek a M. Wieden, *Die völkische Zusammensetzung der böhmischen Hofkapelle bis 1306*, *ZfSDG IV* (1940), str. 152, 157—160.

⁵ Ze zmínek v listinách, konkrétně v dpm. formulích, vyplývá, že již r. 1285 měla královská kancelář dvě oddělení: české a moravské. Protonotářem pro moravské záležitosti byl v letech 1285—1297 mistr Jan, probošt ze Sadské. Srov. Emler, *Die Kanzlei*, str. 46.

⁶ Poprvé v listině pro plaský klášter z 21. prosince 1289 (*Reg II*, č. 1488).

⁷ Byl nástupcem kancléře Petra, jehož stopy mizí sklonkem roku 1288. Prvá zmínka o kancléři Janovi je z 24. listopadu 1290 (*Reg II*, č. 1521); zemřel 26. srpna 1296. Srov. Emler, *Die Kanzlei*, str. 38 n.

⁸ Emlerovi patří zásluha, že vyvrátil mylné názory starší literatury, která pokládala Petra Angeli a Petra Aspelta za jednu a touž osobu (*Die Kanzlei*, str. 50 n.). Novější literaturu k tomuto problému viz u Šusty, l. c., II, 1, str. 468, pozn. 2.

⁹ Srov. Emler, *Die Kanzlei*, str. 48 a pozn. 5 a 6.

¹⁰ Blíže o tom viz u Šusty, l. c., II, 1, str. 655 n.

¹¹ Chybí však i v dřívějších listinách, pokud byly vydány v době *dočasné* nepřítomnosti Aspeltovy v kanceláři.

¹² Nominálně zůstal českým kancléřem až do května 1306 Petr Aspelt, třebaže v Čechách již od roku 1304 vůbec nebyl.

¹³ Srov. Šusta, l. c., II, 1, str. 669 n.

¹⁴ Tamtéž, str. 541.

¹⁵ Tamtéž, str. 668.

¹⁶ Sluší se však alespoň poznamenat, že byl kancléřem i za Rudolfa Habsburského a Jindřicha Korutanského. V r. 1311 byl zvolen olomouckým biskupem, a když roku 1316 v této hodnosti zemřel, byl prý tento kdysi mnohonásobný obročník tak chud, že stěží zanechal po sobě tolik majetku, aby mohl být zaň pohřben (srov. Emler, l. c., str. 49 n.).

¹⁷ Srov. zejména na přísl. místech v práci Panovnická a biskupská listina (citovaná v pozn. 1).

¹⁸ Nezahrnuji sem ty listiny, jejichž grafická totožnost s Petrovou rukou není zcela jasná.

¹⁹ Petr se písařsky uplatnil i v několika listinách duchovních vydavatelů (viz Šebánek — Dušková, *Česká listina doby přemyslovské*, Sb. arch. prací VI, 1956, č. 1, str. 161); jimi se zde však nezabývám, třebaže by to bylo po stylistické stránce velmi lákavé. Zabývati se stylem těchto listin odpovědně by vyžadovalo rozšíření okruhů zkoumání i na jiné listiny duchovních feudálů, což se vymyká z rámce tohoto článku. Podobně pomíjím dvě listiny římského krále Albrechta vydané pro krále Václava, které podle dosud nepublikovaného Šebánkova zjištění psal rovněž Petr Angeli (jde o listiny v *Reg II*, č. 1783 a č. 1785, snad také i č. 1821).

²⁰ Tento dvojitý typ listin je zcela běžný i obecně; nejde tedy o nějakou zvláštnost Petrovu; setkáme se s ním např. u protonotáře Jindřicha, stejně jako v kanceláři říšské.

²¹ Potvrzovaná listina není inserována, nýbrž jen volně reprodukována. Viz o tom ve studii S. Duškové, *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II.* (J. Šebánek — J. Pražák — S. Dušková, *Studie k české diplomacie doby přemyslovské*, Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, roč. 69 [1959], seš. 9), str. 83 n.

²² Písmo listiny, která je uložena v Generálním zemském archivu v Karlsruhe, je silně poškozeno, takže některá místa — mezi nimi i denní datum — nelze vůbec přečíst. Fotokopii listiny zapůjčil brněnskému semináři paleografie a diplomatiky I. Hlaváček.

²³ V listině se praví: „... recepto ab eis privilegio ipso, ne ulterius illud in iudicio vel extra iudicium exhibere vel ostendere teneantur“.

²⁴ *Reg II*, č. 1330.

²⁵ Pro úplnost uvádím i u těchto areng jejich doslovné znění:

2: „Ad ea serenitatis nostre gracious facilius inclinamus affectum et affectuosiorum assensum gracious et carius adhibemus, per que speramus regi regum et domino dominancium efficacious complacere.“

6: „Adeo decorem domus Domini diligimus, ut ad ea, que ad pacem et commodum sibi devote famulancium pertinere noscuntur, gracious diligencie et promocionis nostre studium libentissime applicemus.“

8: „Patronis diligentis officium, cuius est patrocinium ferre, prosequimur, cum ecclesiis regni nostri precipue nostro patrocinio subditis accurate super ipsarum indempnitatibus providemus.“

*11: „Sub regularis habitus observancia Domino famulantibus nostri favoris gratiam libenter impendimus, ut eo liberius cultibus divinis invigilent, quo de secularium iudicum vexacione multiplici se senserint liberos et exemptos.“

Arenga listiny č. 15 je neobvykle rozsáhlá a v podstatě rozvíjí myšlenku arengy č. 8, třebaže slovně se tato souvislost téměř neprojeví.

²⁶ Shoda je tak nápadná, že svou neobvyklostí u Petra budí až podezření. Zatím z toho nedovedu však nic vyvodit.

²⁷ Jen namátkou možno odkázat na listinu Jindřichovu (rozuměj: Jindřichem stylisovanou) z 27. prosince 1287 (*Reg II*, č. 1427) nebo na listinu Velislavovu z 18. června 1286 (dosud netištěnou a neregistrovanou).

²⁸ Např. Jindřich: 1273 října 3. (*Reg II*, č. 837), 1290 listopadu 15. (*Reg II*, č. 1519); Velislav: 1284 března 6. (*Reg II*, č. 1310).

²⁹ Všechny tyto myšlenky nalezneme např. v listině z 11. listopadu 1274 (*Reg II*, č. 909).

³⁰ 1288 května 30. (*Reg II*, č. 1451).

³¹ 1284 června 30. (*Reg II*, č. 1319).

³² 1285 října 23. (*Reg II*, č. 1358).

³³ 1290 dubna 22. (*Reg II*, č. 1498).

³⁴ Jiná spojení — jako účelová, časová — vůbec pomímám, neboť jsou naprosto běžná obecně.

³⁵ Tak např. je u Jindřicha „licet-tamen“ v listině z 3. října 1273 (*Reg II*, č. 837), z 13. října 1290 (*Reg II*, č. 1517); „etsi-tamen“ má listina z 15. listopadu 1290 (*Reg II*, č. 1519); „dum-et“ listina ze 27. prosince 1287 (*Reg II*, č. 1427); u Velislava nalezneme „licet-tamen“ v listině z 20. června 1286 (*Reg II*, č. 1386); „etsi-tamen illorum“ v listině z 23. října 1285 (*Reg II*, č. 1358), z 6. března 1284 (*Reg II*, č. 1310); „quanto-tanto“ v listině z 27. ledna 1288 (*Reg II*, č. 1430).

³⁶ Srov. J. Šebánek, *Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské*, ČMM 67 (1947), zejm. str. 241–242; nově pak studii téhož autora *Kdo byl notář Otakar 5* (v 9. seš. 69. ročníku Rozprav CSAV, citovaném v pozn. 21).

³⁷ *Reg II*, č. 1488.

³⁸ *Reg II*, č. 837.

³⁹ Již výše bylo upozorněno na Jindřichův obrat „libenter annuimus“ (*Reg II*, č. 1330); nově je možno uvést aspoň „supplicum votis“ (*Reg II*, č. 1319).

⁴⁰ U Jindřicha: „digneque preconio favoris“ (*Reg II*, č. 1355).

⁴¹ „Prerogativa dignitatis“ (*Reg II*, č. 1018); „decoris et auctoritatis prerogativam“ (*Reg II*, č. 1437).

⁴² Jen nepatrnou oporu poskytují pro stylistické zařazení areng ty obraty, které mají přímý vztah k věcnému obsahu listin. Výraznější je to jen v exempčních listinách č. 7 („quo liberius deo vacant“), č. 11 („ut eo liberius cultibus divinis invigilent, quo de secularium iudicum vexacione multiplici se senserint liberos et exemptos“) a u č. 16 („ut divinis possint liberius vacare serviciis“). Jindy je tento vztah vyjádřen buď případ od případu různým způsobem (exempční listina č. 6: „que ad pacem et commodum . . . pertinere“; exempece č. 9: „dum . . . libertates concedimus“) anebo — a to většinou — se vztahují takové obraty k nepodstatným věcem, jako např. k prosbám, na něž byla listina vydána (zejména č. 10 a 14). Pokud se týká toho, že ve většině areng je víceméně „skryt“ příjemce v širším slova smyslu (věrný poddaný, mnišský řád atd.), nevyplývá z toho pro stylistickou charakteristiku nic podstatného, jak už bylo ostatně naznačeno výše (v části o myšlenkách areng).

⁴³ „Attendentes“ v jiných seskupeních u Jindřicha viz např. v *Reg II*, č. 1517, č. 1330 a *Reg IV*, č. 1855.

⁴⁴ Jinak však se tento obrat zcela běžně vyskytuje aspoň už od dob krále Václava I. Srov. o tom v práci citované v pozn. 1 (v kapitolách, pojednávajících o jednotlivých královských notářích).

⁴⁵ *Reg II*, č. 1378.

⁴⁶ Zde je však třeba jistě opatrnosti, neboť u Jindřicha sice nenajdeme přímo tuto formu, avšak jiné vazby slovesa „prosequi“ jsou u něho velmi časté; tak např. v arenze listiny *Reg II*, č. 1308, je obrat „decet suorum maiorum vota . . . prosequi“; neinfinitivní tvary tohoto slovesa viz u něho např. v listinách *Reg II*, č. 1427, 1307, 2460 aj.

⁴⁷ *Reg II*, č. 909.

⁴⁷ Např. obrat z dispoice č. 30 „fidelia et accepta servicia“ jsme našli i u Jindřicha (viz výše na str. 82).

⁴⁸ Tak stfídá zcela libovolně „tenore presencium“, „harum serie“, „presenti privilegio“; „notum esse volumus“, „scire volumus“. Občas užije slůvka „siquidem“, někde užívá pro spojení „presentes — posterii“ prostého „et“, jinde „tam — quam“; nepravidelně používá adjektiva „universi“.

⁴⁹ S rozmanitostí v promulgacích se setkáme i u Jindřicha. Vcelku jsou však jeho promulgace jiné než Petrovy: tak zejména Petr neužívá obliženého Jindřichova a Velislava „etas“ a naopak zase u Jindřicha a Velislava nenajdeme — pokud vidím — obrat „harum serie“. Avšak našli bychom i styčné body, např. Jindřich: „presentis tenore privilegii scire volumus universos tam presentes quam futuros“ (Reg II, č. 980); Petr: „Propterea siquidem tenore presencium scire volumus tam presentes quam posteros“ (10).

⁵⁰ To je podmíněno tím, že promulgace zde navazuje přímo na intitulaci s náslovným „Nos“, tvoříc s ní jednu větu, kdežto v listinách skupiny prvé následuje promulgace až po arenze jako samostatná nová věta, která se opírá o spojku.

⁵¹ Jsou to „notum facimus“ v č. 31, 32, 34, 35, 36, 37, 40, v týchž listinách kromě č. 36 „presentes litteras inspecturis“, v č. 30 „notum facimus et testamur“ v č. 38 a 39 „jatemur“.

⁵² Celkový počet listin obou skupin je sice 41, ale v č. 28a je písmo natolik porušeno, že koroboraci nelze souvisle přečíst.

⁵³ Reg II, č. 1371 a 1462: „In cuius rei testimonium presentes fieri et nostrorum sigillorum minime iussimus roborari.“ Stejně zní i v č. 1451, 1455 a 1498, pouze s tou změnou, že za „fieri“ je vloženo navíc „fecimus“. V listině z 21. prosince 1291 (Dipl. Clarae Tumbae, č. 4) zní: „In cuius ratificationis, confirmationis et innovacionis nostre testimonium presentem paginam fieri et nostris sigillis appendentibus iussimus communi“. Obdobně (s použitím předvětí ve formě účelové věty, avšak rovněž bez „robur perpetuo valiturum“) v listinách Reg II, č. 1517 a Dipl. Cl. Tumbae, č. 40.

⁵⁴ Reg II, č. 934; jde o listinu, jejímž vydavatelem je kapitula vyšehradská.

⁵⁵ Nadto není vyloučeno, že i v době Václava II. a III. platí pravidlo, které vyvodili Šebánek a Dušková z listin Václava I. (viz o tom v díle cit. v pozn. 1), že totiž styl toho kterého notáře se v těch listinách, které tento notář nevyhotovil zároveň graficky, projevuje v méně čistě formě.

⁵⁶ Je třeba vzít i úvahu možnost, že ta rčení, která jsme považovali za charakteristická pro Petra proto, že jsme je nenalezli u Jindřicha a Velislava, se mohou vyskytnout i u jiných dosud neznámých notářů této doby.

⁵⁷ Složitost problematiky objasní tento příklad. Listina z 18. června 1298, jejíž plný otisk nalezneme čtenář v CDM V a která není psána Petrovou rukou, obsahuje jednak obraty, s kterými jsme se setkali ve skupině 19 listin, jednak však i takové obraty, které v žádné z oněch 19 listin nenajdeme, které se však zato vyskytují v listinách stylisovaných Jindřichem. To se týká především obratu „in quibus assidue collitur“ (srov. Jindřichovo „in quibus... oratur assidue“ — Reg II, č. 1323), „ob reverenciam gloriose virginis Marie“ (srov. obdobně vyjádření Jindřichovo v Reg II, č. 1517, i jinde), „volentes... honorum et libertatum titulis decorare“ (srov. Jindřichovo „muneribus et honoribus debet rex decorare“ — Reg II, č. 1375), koroboračního obratu „In cuius rei testimonium et robur...“ (srov. totéž u Jindřicha — Reg II, č. 2706). Přírovnání „quanto-tanto“, které je v naší listině, se vyskytuje i u Petra i u Velislava, závěr arengy, jaký je v naší listině, se nalezneme jak u Petra, tak v období i u Jindřicha. Promulgace je dosti typická pro Petra, avšak jen v nepatrné obměně ji najdeme u proto-notáře Jana ze Sadské (o něm viz níže v textu) a totéž platí o obratu „supplicacionibus favorabiliter inclinati“. Pouze „principaliter propter deum“ a „fama nostra corrutilat“ se vyskytuje jen u Petra. Předbíhaje další výklad, mohu sdělit čtenáři, že listina vskutku je stylisůcky dílem Petrovým, avšak nejen pro tyto právě uvedené dva obraty, které samy o sobě by asi nebyly příliš přesvědčivé, nýbrž především pro jiné okolnosti, o nichž bude řeč na str. 87 u listiny K.

⁵⁸ V některých těchto listinách jsou kromě exempcí zlistiněny i jiné právní počiny. Přitom exempční listiny stylisované Jindřichem se netýkají jen vynětí z pravomocí provinciálních úředníků, nýbrž některé — zejména pokud exempce tvoří přídavek např. k donaci nebo ke confirmaci — udělují všeobecné svobody bez bližší konkretisace.

^{58a} Výklad obou pojmů uvádí V. Brandl, *Glossarium illustrans bohémico-moravicae historiae fontes* (Brno 1876), str. 138 a 207.

⁵⁹ Pouze v listinách č. 17, 18 a 19 zní dispoice celkem shodně (nehledě ke změně slovosledu, změnám deklinačním a různosti zájmen): „de speciali gracia damus, conferimus et donamus per eum (eos, ipsum atd.) et heredes suos (eius, ipsorum) hereditario iure (proprietas

et hereditario) possidendas (-am) perpetuo (in perpetuum) et habendas (-am) (v č. 17: tenenda, habenda et possidenda pacifice et quiete)⁶⁰.

⁶⁰ Výjimkou je pouze č. 12, kde chybí nejen předložková vazba s „per“, nýbrž i samo gerundivum. Je tomu tak snad proto, že kromě „donamus“ je v dispozici použito i slovesa „relaxamus“, k němuž nelze gerundivum vhodně připojit.

Seznam ostatních 12 donačních listin diktovaných Petrem Angeli lze bez potíží sestavit podle seznamu na str. 77, 78. Do této dvanáctičlenné skupiny nezahrnuji číslo 5; ačkoli tu jde vlastně rovněž o donaci, je třeba listiny udělující tržní právo řadit do samostatné skupiny, jak bude ukázáno níže na str. 87.

⁶¹ Konfirmačních listin stylisovaných Petrem je celkem pět: č. 10, 14, 22, 32 a 39. Jindřich jich stylisoval celou řadu, z doby jeho působení v kanceláři Václava II. (dobu Přemysla II. sem nezahrnuji) jsou to *Reg II*, č. 1307, 1319, 1330, 1392, 1427 a *Dipl. Ct. Tumbae*, č. 40. Modifikace základního tvaru jsou sice četné, ale nelze z nich prakticky vůbec nic vyvodit pro charakteristiku Petrova nebo Jindřichova stylu. Týká se to užití dalších dispozičních sloves (renovamus, innovamus, ratificamus apod.) a dále obrátů „tenore presentis privilegii“, „presentis scripti patrociniio“ atd.

⁶² Kromě listiny č. 28a, kde se vyslovuje souhlas s právním počinem římského krále.

⁶³ Tyto zřídka se vyskytující charakteristické obraty tvoří druhou část dispozičního jádra (zatímco první část je zpravidla vždy táž — „ratum et gratum habemus“ — nanejvýš s nepatrnými obměnami). U Jindřicha jsou to: „volumus esse stabilem atque firmam“ (*Reg II*, č. 1302), „valere volumus... et tenere“ (*Reg II*, č. 1345, 1357, 1360 a s obměnou č. 2603). Přitom Jindřich stylisoval jen za svého působení v kanceláři Václavově celkem dvanáct schvalovacích listin. Petr má sice z celkového počtu svých sedmi schvalovacích listin (č. 2, 4, 26, 28, 28a, 29, 31) ve třech obrat „prestamus assensum“ avšak u Jindřicha nalezneme obdobu „prebuimus assensum“ (*Reg II*, č. 1357).

⁶⁴ Zjištění prof. Šebánka je zaznamenáno v pomocném aparátu k vydávání českého diplomatáře v brněnském semináři paleografie a diplomatiky a dosud nebylo publikováno.

⁶⁵ Listina A obsahuje ještě udělení i jiných práv, avšak prvořadě je to, co je naznačeno v hesle.

⁶⁶ A: „Notum facimus universis presentes litteras inspecturis tam posteris quam modernis“ (s tím srov. Petrovy promulgace — jak o nich bylo již výše pojednáno — v č. 31, 34, 35 a další; neznámé u Petra je jen slůvko „modernis“, které se však zato nalezneme v jiném tvaru u Jindřicha — v *Reg II*, č. 1018); B: „Tenore presentium notum facimus universis tam presentibus quam futuris“ (srov. u Petra např. č. 36).

⁶⁷ V A zní „Hinc est“, s čímž se u Petra nesetkáme, v B je jednoslovná — „Quocirca“ (s tím srov. u Petra např. č. 2, 3, kde sice „Quocirca“ nestojí osamoceně, avšak že vyjádření promulgace pouze jedním slovem není Petrovi cizí, ukazuje č. 7, kde zní „Eapropter“).

⁶⁸ Nalezneme se ve všech listinách, které Velislav (podle nepublikovaného zjištění prof. Šebánka a S. Duškové) stylisoval, např. v *Reg II*, č. 1310, 1321, 1324, 1386, 1430 aj.

⁶⁹ Jedinou významnější změnou je to, že ostatní listiny písařské skupiny V 4 nemají arengu až za promulgací, nýbrž že se kryjí s oněmi dvěma typy listin obvyklými v době, o níž pojednáváme, totiž jsou buď s náslovným „Nos“ a bez arengy nebo bez „Nos“ a s arengou. Tím se ovšem zbytek skupiny ještě více blíží stylu notářů, které jsme již poznali. Nalezneme sice i tu některé výrazy, s nimiž jsme se u Petra, Jindřicha nebo Velislava nesetkali, ty však co do množství nepřesahují rozsah takovýchto obrátů v A a B; a naopak zase se zde stejnou měrou setkáváme s obraty, myšlenkami a vazbami známými již odjinud. Všechny tyto listiny jsou v plném znění otištěny ve IV. a V. sv. CDM (viz seznam), takže by bylo celkem zbytečné citovat jednotlivé fráze a obraty. Vzájemné stylistické souvislosti jsou mezi všemi listinami psanými písařem V 4, zároveň se však ve všech objevují shody s listinami stylisovanými třemi nám již známými notáři; tyto shody jsou někde (např. u F a G shody s Petrem Angeli) dokonce výraznější než vnitřní souvislosti naší skupiny.

⁷⁰ V B sice následuje za citovaným obratem přechodníková vazba „reddentes eciam absolutos“, čímž by rozdíl mezi Petrovou stylisací a stylisací listiny B mohl být setřen, avšak u B jde přitom — aspoň po formální stránce — o rozšíření základního jádra dispozice, zatímco my sledujeme jen formální jádro samotné. Nicméně to nabádá k jisté opatrnosti.

⁷¹ Kromě listiny K, kde však nejde o nahodilou výjimku, nýbrž o věc zcela logickou, jak bude níže prokázáno.

⁷² Je ovšem samozřejmé, že podle koroboračního slovesa lze odlišit pouze Jana od ostatních zmíněných tří notářů; nelze již (výše na str. 82 o tom již byla řeč) např. rozlišit tímto způsobem Petra od Jindřicha a Velislava, ani Velislava od Jindřicha — zde je nutno použít jiných měřítek.

⁷³ V obou listinách jde o udělení práv. A: „(ut a nobilibus... hereditates emanant...) ex certa nostra sciencia plenam libertatem et favorabilem danus et concedimus potestatem, hoc adiecto...“; E: „clementer danus et concedimus eis plenariam potestatem (... consules... eligendi)...“, hoc nichilominus adiecto...“. Listina E obsahuje navíc ještě exempci od púhonú k zemskému soudu; její stylisace se však podstatně liší od exemnce v B a D, stejně jako od exempci Petrových a Jindřichových, znějíc „Concedimus eciam civibus eisdem, ut pro causis... ad iudicia terre per citationes aliquas non trahantur“.

⁷⁴ Reg II, č. 1649.

⁷⁵ Zjištění je zaznamenáno v dipl. aparátu semináře pal. a dipl. brněnské university.

⁷⁶

K:

č. 5:

eis de speciali gracia concedimus et favemus, quod villa eiusdem monasterii dicta Klobuc sit locus forensis fiatque forum qualibet quarta feria cuiuslibet septimane“

„sibi de speciali gracia in perpetuum duratura concedimus, ut ville episcopatus sui Bechar et Blisebi sint loca forensia et in eis fiat forum qualibet quinta feria cuiuslibet septimane“

⁷⁷ „Eximimus et esse volumus liberos et exemptos.“

⁷⁸ Listiny mající v koroboraci výraz „duraturum“ tvoří samostatnou skupinu i po stránce písařské, jak zjistili prof. Šebánek a S. Dušková (dosud nepublikováno).

⁷⁹ Prvá je v dosud netištěné a neregistrované listině pro kostel pražský z 18. června 1286: „tali exnunc in perpetuum gaudere volumus libertatis privilegio de nostra gracia speciali, quod...“ (srov. s tím výše uvedené exempční dispozice Jindřichovy), druhá tvoří dodatek ke confirmaci v listině Reg II, č. 1310: „de gracia eximimus speciali, ut...“ (srov. s tím Petrovu listinu č. 11).

⁸⁰ Na rozdíl od Petra užil Velislav (ve třech svých confirmacích — z celkového počtu čtyř) formule, v níž se konstatuje nezávadnost potvrzované listiny. Téže formule, jak jsme výše poznali, používal však i Jindřich; rozdíl je pouze v tom, že Jindřich zpravidla začíná touto formulí novou (hlavní) větou, zatímco Velislav jí dává formu věty vedlejší.

⁸¹ Velislav v Reg II, č. 1358 a 1386 a v neregistrované listině pro johanity z 23. října 1286: „concedimus liberaliter et donamus“ (srov. s tím Janovo „liberaliter conferimus et donamus“ v F a v Reg II, č. 1649).

К ВОПРОСУ ОБ ИНДИВИДУАЛЬНОМ СТИЛЕ В ГРАМОТАХ ВАЦЛАВА II И ВАЦЛАВА III

Автор в настоящей статье ставит перед собой два связанных друг с другом вопроса: 1. можно ли или каким образом можно метод сравнения стиля, разработанный Т. Сикелом (Theodor Sickel) и вполне оправдавший себя при изучении грамот, происходящих из более древнего периода Пржемысловцев, применять к грамотам Вацлава II и Вацлава III; 2. можно ли узнать в грамотах вышеупомянутых двух правителей индивидуальный стиль отдельных королевских нотариусов или существует ли в это время так называемый канцелярский стиль, общий для всех нотариусов канцелярии правителя. Автор пока ищет лишь частичное решение всей проблемы. Он стремится постигнуть характерные приметы стиля выдающегося протонотариуса Петра Ангели в тех королевских грамотах, которые им были написаны собственноручно (выдающиеся члены канцелярии — по установлению Генриха Шебанека и Саши Душковой — сами стилизовали грамоты, написанные собственноручно, т. е. не писали их никогда под диктовку кого-нибудь другого). Применение детального анализа стиля находящихся в грамотах формул, в которых особенно в более древних грамотах стилистическая индивидуальность проявляется больше всего (arenga, promulgatio, patratio, sobrogatio), не встречается с положительными результатами при изучении грамот Вацлава II и Вацлава III; автор устанавливает, что способ, каким Петр стилизует вышеприведенные формулы, почти никак не отличается от способов стилизации других нотариусов того времени (и поэтому также нельзя узнать, стилизовал ли Петр другие грамоты, которые он не писал собственноручно, т. е. которые диктовал подчиненным писцам). Так как анализ вышеприведенных формул не оправдал себя, автор направляет свой метод сравнения стиля к собственному содержанию грамот (стиль диспозиции грамот) и доказывает, что — в отличие от грамот более древнего периода — в грамотах Вацлава II и Вац-

лава III обнаруживаются стилистические особенности отдельных нотариусов именно здесь. Таким образом автору удалось отличить стиль Петра Ангели от стиля протонотариусов Генриха и Яна из Садской. Однако встречаются нередкие случаи, когда даже и анализ диспозиции грамот не дает желательных результатов и поэтому в заключение своей статьи автор формулирует следующую рабочую гипотезу: изучая королевские грамоты в период правления Вацлава II и Вацлава III можно заметить, что границы, отделяющие индивидуальный стиль отдельных нотариусов, медленно исчезают.

Перевод: Иржи Бронец

ZUR FRAGE DES INDIVIDUELLEN STILS IN DEN URKUNDEN WENZELS II. UND WENZELS III.

Die vorliegende Studie stellt zwei miteinander zusammenhängende Fragen: 1. ob, resp. auf welche Weise sich Sickels Methode des Stilvergleichs, die sich bei der Bearbeitung der aus der Přemyslidenepoche stammenden Urkunden völlig bewährt hat, auch auf die Urkunden Wenzels II. und Wenzels III. anwenden läßt; 2. ob es in den Urkunden der beiden erwähnten Herrscher möglich ist, den individuellen Stil der einzelnen königlichen Notare voneinander zu unterscheiden, oder ob es vielleicht schon in dieser Zeit den sogenannten Kanzleistil gibt, der allen Notaren der Herrscherkanzlei gemeinsam ist. Der Verfasser dieser Studie sucht vorläufig nur die Teillösung dieses Problems. Er ist bestrebt die charakteristischen Stilmerkmale des bedeutsamen Protonotars Petr Angeli in den königlichen Urkunden zu erfassen, die Petr eigenhändig geschrieben hat (bedeutsame Mitglieder der Kanzlei haben nämlich — nach der Feststellung von J. Šebánek und S. Dušková — die eigenhändig geschriebenen Urkunden immer selbst stilisiert, d. h. sie haben niemals nach fremden Diktat geschrieben). Die eingehende Stilanalyse derjenigen Urkundenformeln, in denen in den älteren Urkunden die stilistische Individualität am prägnantesten zum Ausdruck kommt (Arenga, Promulgatio, Narratio, Corroboratio) brachte jedoch kein positives Ergebnis in den Urkunden Wenzels II. und III. zutage; der Autor stellt nämlich fest, daß die Art, in der Petr die erwähnten Formeln stilisiert, sich nicht von der Art der Stilisierung anderer Notare dieser Epoche unterscheidet (daher läßt sich auch nicht erkennen, ob Petr auch einige andere Urkunden stilisierte, die er nicht eigenhändig schrieb, d. h. die er den unterstehenden Schreibern diktierte). Da die Analyse der erwähnten Formeln sich nicht bewährt hat, richtet der Autor die Methode des Stilvergleichs auf die Dispositionsformel und beweist, daß sich in den Urkunden Wenzels II. und Wenzels III. im Gegensatz zu denjenigen der älteren Zeitspanne die stilistischen Eigentümlichkeiten der einzelnen Notare eben in dieser Formel geltend machen. Auf diese Weise gelang es dem Verfasser den Stil Petr Angeli von demjenigen der Protonotare Heinrich und Johann von Sadská zu unterscheiden. Es fehlt allerdings nicht an Fällen, in denen nicht einmal die Analyse der Disposition kein erforderliches Ergebnis bringt; deshalb formuliert abschließend der Verfasser folgende Arbeitshypothese: in der Zeit Wenzels II. und Wenzels III. lassen sich in den königlichen Urkunden die Anfänge des allmählichen Schwindens der Grenzen verfolgen, die den individuellen Stil der einzelnen Kanzleinotare voneinander trennen.

Übersetzt von Z. Masařík